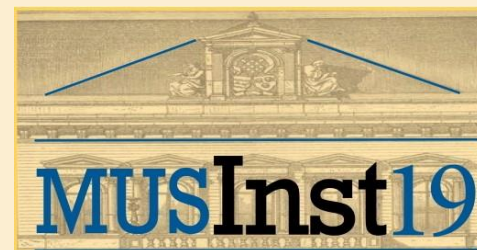

“Drive Over the Keyboard the Way Men Do”: Institutionalized Piano Teaching in Zagreb in the Context of Upbringing Young Man and Women (1872-1920)

Marija Benić Zovko

Department for History of Croatian Music, Croatian Academy of Sciences and Arts

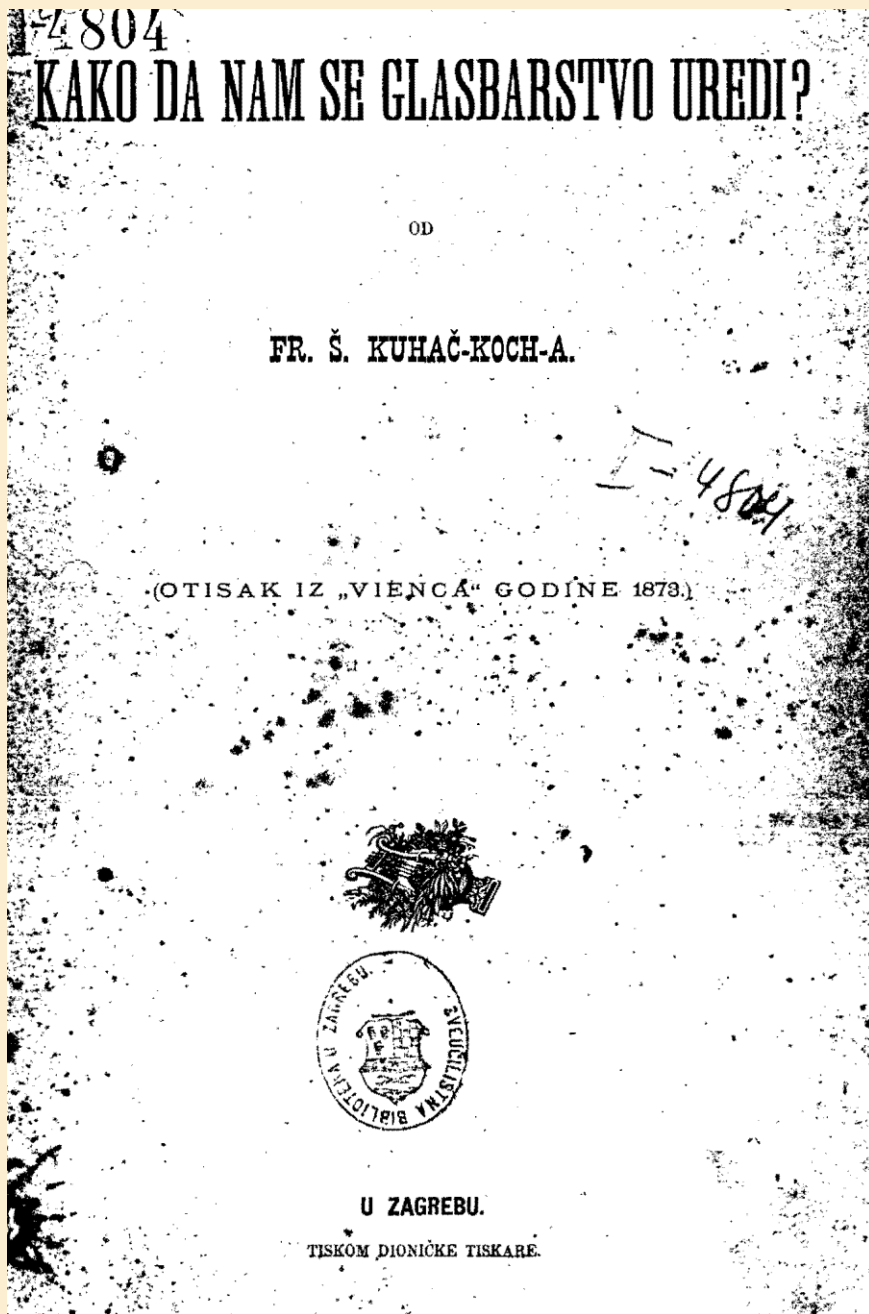
*16th International musicological conference: From Private to Public: The
Institutionalization of Bourgeois Music Culture in the Long 19th Century, 14th May 2025*

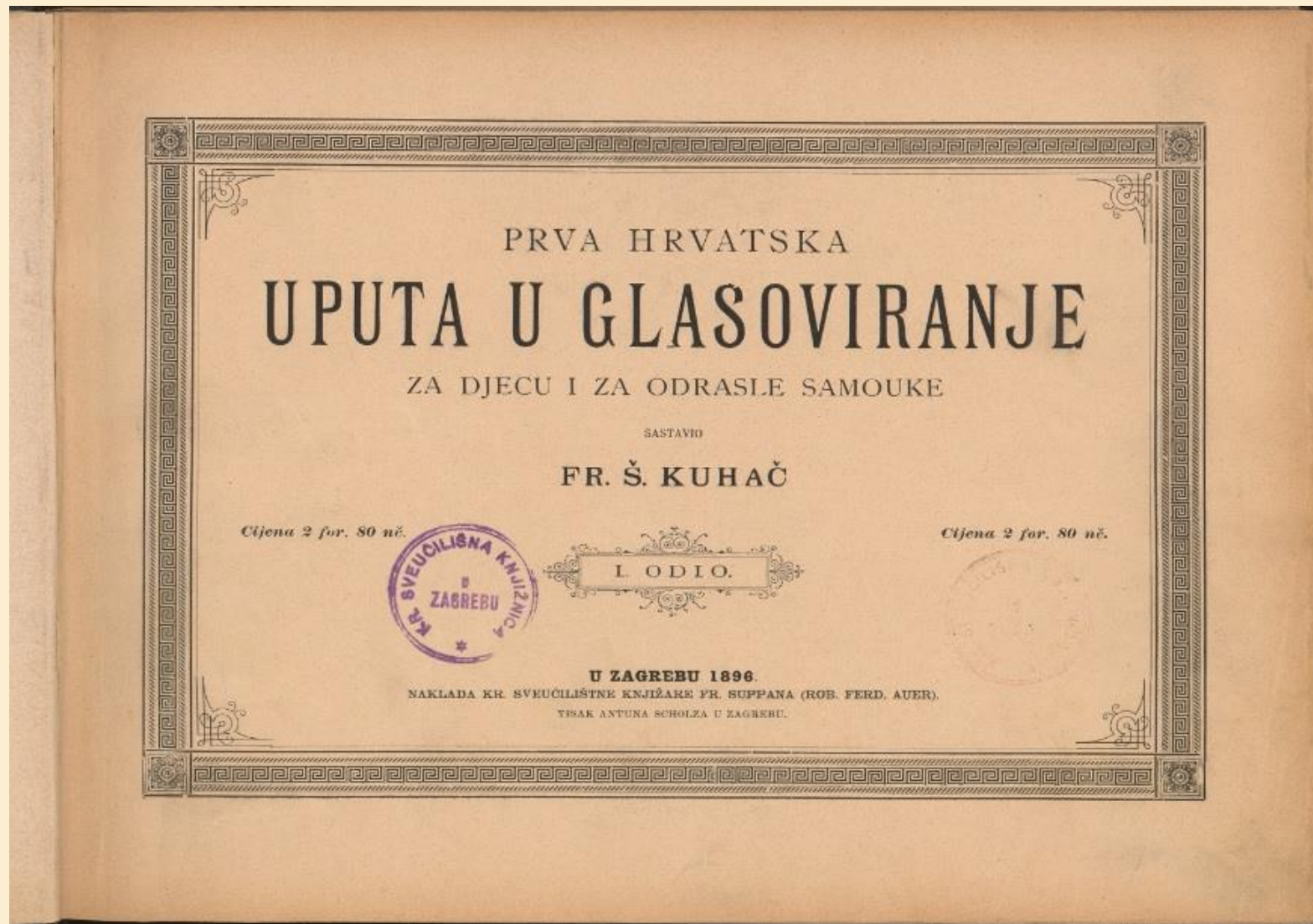
Franjo Kuhač (1834-1911)

On 14th February 1864, Kuhač sent a letter to Josef Laudenbach, the municipal mayor of Đakovo, proposing the program for a concert scheduled to take place in Đakovo on 19th March 1864. In the letter, he refers to a certain Miss Marie, about whom no additional information is known.

Franjo Š. Kuhač:
[*How Our Music Education Should Be Organized*],
Zagreb, 1873:

„Good pianists: clumsy housekeepers, careless mothers.”

Franjo Š. Kuhač: *[The First Croatian Instruction in Piano Playing for Children and Self-Taught Adult]*, vol. 1, Zagreb, 1896

ni jedne slabosti, ni jedne mane, koja bi se mogla isključivo ženama upisati u grijeh, ali nema po tom ni etičkih vrlina, koje bi one smjele isključivo svojim zvat. Tipične, erte muskoga i ženskoga značaja ni-

jesu nego modifikacije općenito ljudskih obojčija. To treba da dobro držimo na umu. Onda ćemo kojom drugom prilikom moći i govoriti o uzrocima tako zvanih „ženkih“ mana i vrlina.

MALA ZLATKA.

Ivan Š

Danas je gospodin Lovrić dosta žalostan. — Njegova ga gospoda jutros izgrdila, pak je otišla u susjedstvo. — Treba primjetiti, da je preko puta stanovao, neki vladin odio . . .

Mala se Zlatka igra po sobi — skače od posoblja, do posoblja, a otac je nekom slatkom utjehom motri

Tada skoči Zlata k zrcalu, pred kojim stoje bočice sa parfumom i stane se polijevati.

— Što to radiš?! — upita ju naglo Lovrić.

O GLAZBENOM UZGOJU ŽENSKJE MLADEŽI.

Fr. Š.

I. O pjevanju.

Slavna redakcija toga lista umolila me, da nešto napišem o glazbenom uzgoju ženske mladeži, naročito kada i kako ima učiti pjevati i glasovirati i tko da joj bude učitelj.

Govorit ću dakle o pjevanju, jer pjevačevu je grlo (Gesangs-Stimme) najposobniji i najbolji instrument, a samo pjevanje jest temelj svakog glazbenog umjeća, k tome još u svakom pogledu korisno. U zdravstvenom je pogledu korisno, jer pjevanjem razvijaju se pluća i širi se prsnište. Uslijed dubljeg i intenzivnijeg disanja, što moraš proizvesti, kada pjevaš, udahneš mnogo više kisika, nego što ga udahneš: kisik pako čisti krv, te pjevač ne će tako lako oboljeti na plućima, niti će postati tjesnoprsnim kamo li sipnjivim, kao nepjevač.

Nedavno je neki francuski liječnik predložio, da bi ljudi uobičajili disački sport, a imao bi sastojati u tome, da se dubokim disanjem sasna napune pluća zrakom, jer time bi se plinovi u krvi potpunoma izmijenili svježim zrakom, i tako pluća i prsa ojačala.

Koliko je taj sport kao sport smiješan — po-

mislimo li na to, da se nekolicina ljudi da ništa drugo ne čine, nego samo dubo toliko je opet koristan za svakoga čovjek možemo pako izvesti, a da ne postajem kada pjevamo.

Druga je korist od pjevanja, što pti sluh. — Mislim, da ne trebam potank koliko vrijedi oštar sluh u opće, ali vrijje menuti, da možemo pomoću oštrog i g vježbanoga sluha mnogo lakše pogoditi bolje rekuć melodiju hrvatskoga i tuđ nego će onaj, koji takvogovog sinoga sluha vački narod (Gesangsvolk), a to je za cij narod, prije će moći oponašati akcentat ko jezika, nego narod, koji se više bavi instr glazbom a manje pjevanjem, ili koji u mari za glazbu.

Tu korist imat ćemo od pjevanja da kada pjevamo onako, kako puk pjeva, kajda (Musiknoten), a takvo je pjevanj pučke škole i posvema dovoljno. Ali ako naša djeca polaze višu školu da si stiel obrazbu i veću inteligenciju. tada moran i za glazbenu obuku. Tu višu naobraz

10. „Znate li pisati i čitati ili samo čitati? —“

Moj je odgovor bio kratak. „Pošto sam čula riječi velikoga muža, da onaj, koji nije učio grčki i latinski, ne može hrvatski pisati — znam samo čitati.“

I učiteljica bila bi isto napisala, ali jer bi joj onda brzo dali pakrački dekret, odgovorila je: „Malo čitati i nešto pisati.“

Evo, čujte, što tu još piše:

11. „Imate li kakvu tjelesnu ili duševnu manu? i ako da, koju?“

Opet Vas pitam, gospođice urednice, što bi n. pr. onaj vijećnik — na to pitanje odgovorio, da je djevojičica ili trostruka udovica? Među nama rečeno, ja onako malo škiljim, a učiteljica slabo vidi. Al to ne smeta. Barem su me svi, Alfons, Ivan i Nikoletina, uvjerali, da mi dražesno pristaje, ta znali su, što bi doživjeli, da nijesu tako kazali, jer ja sam mirna i strpljiva, ali — sve ima svoje granice! Meni dakle ta anomalnost dražesno pristaje, a učiteljica, jer slabo vidi, a ne će da nosi naočale, dobila je neki moderno-tražeci pogled — i sada da napišemo ja: „škiljava,“ a ona „čorava?“

A duševnu manu? Molim Vas, nije tomu dugo, što sam u sudnici slušala duge rasprave, je li žena-udovica imala duševnu manu ili nije. „Glave“ su sjajno govorile, al napokon je pitanje ipak ostalo neriješeno. Sad da ženskinja, koja u opće i nije i ne može biti glava, ima i zna, da ima manu u glavi? Osim da po nekom š., koga ja ne poznam, imamo mi žene duševnost u — nogama!

Što smo mogle napisati nego: „Tjelesnu nemam, duševnu neka konstatuju liječnici.“

12. „Jeste li vlasnik kuće?“

Uboga učiteljica, kako mi se smilila, kad je odgovorila: „Jesam, al na Mirogoju“; — dok sam ja gizdavo napisala: „Jesam dvokatna kućevlasnica.“

A mogla bi biti i trokatna. Od majčice sam dobila prizemnicu; dok je Alfons živio, dogradila sam prvi kat, za Ivana drugi, i da je Nikoletina bio zbilja „glava“, imala bi ja i treći kat. Al da! — Svakoga prvoga, drugoga i trećega bila je prava opsada. Namire za: Pilitvička jezera, Kninsku tvrđavu, Čirila i Metoda, Književničko društvo, Kolo, Slogu, Slobodu, vatrogasce, veterance, podčastničko društvo, društvo za zaštitu životinja, za prehranu djece, Dobrotvor i t. d. i t. d. i t. d. —

Ne samo da nije dozidan treći kat, nego bi bijes bio odnio drugi i prvi, da nije Bog pozvao k sebi moga Nikoletinu.

Ja sam odlučila, da ću biti član jedino društva za zaštitu ženskih prava, isto ostanem li trostrukom udovicom ili — onaj vijećnik, što stanuje u istoj kući drugi kat na lijevo . . .

Sad je meni lakše, a Vi gospođice urednice, budite zdrava i vesela, na svome „Ognjištu.“ Molim Vas, razmišljajte o tome u onoj glavi, koje prema popisnicama nemate, kako bi bilo, da mi ženske zavladamo svijetom! . . .

Vaša pokorna službenica:

Rezoluta Nikomnipetka,
trostruka udova u miru i dvokatna kućevlasnica,
u vječitoj pravdi sa staranama.

O GLAZBENOM UZGOJU ŽENSKJE MLADEŽI.

Fr. Š. Kuhač.

II. O glasoviranju.

Na upit: kada da počme ženska mladež učiti glasovirati, odgovaram evo ovako: Djevojičica neka ni pošto ne počme učiti glasovirati prije devete ili desete godine svoga života, dakle istom onda, kada je već svršila dva ili tri razreda pučke škole, te učila u računstvu nešto i o slovcima.

Razlozi: Glasovir djeluje na mišice djeteta jače, nego ma koje drugo glazbalo za kućnu porabu. Ako

mišice djevojičice nisu još dosta jake a tjelesni ustroj u opće slab, to može glasoviranje puno škoditi zdravlju i zaustaviti tjelesni razvitak. Ima dakako ljudi, koji nagovaraju roditelje, da im kćerka počme već u petoj ili šestoj godini života učiti glasovirati, jer imade po njihovom uvjerenju očiti, dapače vanredni glazbeni dar, te bi mogla postati glazbenim čudilom i kao takvo steći silan imetak.

No ja velim roditeljima: čuvajte se takvih nagovarala, jer to su spekulanti i nesrećitelji mladeži. Takva su djeca najsiromašniji stvorovi svijeta. Ovi

[On the Musical Education of Young Women], in: *Domaće ognjište [Hearth of the Home]* a family-oriented magazine published by Croatian female teachers, 1901

In the second half of the 19th century in Croatia public and private education were based on different educational concepts:

- **private schools** prepared girls for advantageous marriages
- **public schools** fostered a patriotic discourse in which motherhood was at the center of a woman's identity

Učiona glasovira.

Tekući broj	Ime i prezime učenikah i učenicah	Godišnji tečaj	Napredak u			Odlikovanje
			Položak	teoriji	glasoviru	
I. razdjel.						
A.						
1	Klarić Krunoslava	1	v. m.	d.	d.	pohvala
2	Korać Miljeva	1	v. m.	v. d.	v. d.	zl. knjiga
3	Methudi Melanija	1	v. m.	d.	dov.	
4	Mihalinec Julija	1	v. m.	d.	dov.	
5	Mikšić Josipa	1	v. m.	v. d.	odl.	dar i zl. knj.
B.						
6	Flögl Edmund	1	v. m.	v. d.	d.	pohvala
7	Heintz Antun	1	v. m.	d.	v. d.	pohvala
8	Šrabeć Franjo	1	n. p.	v. d.	v. d.	dar i zl. knj.
II. razdjel.						
9	Bernhardt Klementina	1	v. m.	odl.	v. d.	zl. knjiga
10	Heintz Marija	1	v. m.	odl.	odl.	dar i zl. knj.
11	Lopasić Vlasta	1	m.	odl.	v. d.	zl. knjiga

Izostale:

Oulifaj Hermina.
Deak Josipa.
Güthner Ludmila.
Hoić Filipina.

Horvatuš Sofija.
Miles' Levina.
Potočnik Berta.

Ivan pl. Zajc,
ravnatelj.

Franjo Š. Kuhač-Koch,
učitelj glasovira i podravnatelj.

Croatian Music Institute Music School, Franjo Kuhač's curriculum, in: *Annual report of the Croatian Music Institute, 1875/76*

Tekući broj	Ime i prezime učenikah i učenicah	Godišnji tečaj	Napredak u			Odlikovanje
			Položak	teoriji	glasoviru	
Učiona glasoviranja.						
(3 tečaja.)						
Sistemizirani sati: 3 sata na dan, čini ukupno 696 sati.						
Učevno gradivo: I. tečaj: devetnaest prvih glava Lobe-ova „katekizma glasbe“, „uputa u glasoviranje“ od Damma, vježbe za prste u obsegu od pet glasova, ljestvice u svih dur-priemeta u obsegu od dviju oktava, četveroručni komadi od Diabelli-a.						
II. tečaj: „Katekizam glasbe“ od Lobe-a, nauk o vesku, glasu i zvuku, nauk ob umjetnostih, ob umjetnom predavanju, poznavanje pojedinih čestih glasovira i njegove nutarnje mehanike, ljestvice svih dur- i mol-priemeta u obsegu od četiri oktava, dvanaest kromatičkih ljestvica, vježbe za prste i ručni sglob od Cernija, etude od Cernija, četveroručni komadi, laglje glasbotvori.						
III. tečaj: Obsirni nauk o razmacih, nauk svih vrstih tro-, četvero- i peterozvuka sa njezinimi prevrtati, položaji i oznakami brojevnimi (Generalbass) po Marxu, praktična analiza sazvuca, nauk ob oblicih najobičajnijih glasbotvorah po Lobe-u, ljestvice svih priemeta u četiri oktava jednostavno i u oktovah, prevrtati tro-, četvero- i peterozvuka u svih priemetah objema rukama, prelomljeni tro-, četvero- i peterozvuaci, etude od Schmita, više sonata od Mozarta i Beethovena, vježbe za glasbovanje „prima vista“, glasbotvori za salon, ouverture i. t. d.						
Učiona guslanja.						
(6 tečaja.)						
Sistemizirani sati: 3 sata na dan, čini ukupno 696 sati.						
Učevno gradivo: I i II. tečaj: glasbena teorija od Forstnera, ljestvice u svih dur- i mol-priemeta, razni načini guslanja gđalom, vježbe od Riessa.						
III i IV. tečaj: Nastavak teorije od Forstnera „uputa u guslanju“ od Kreutzera, prstometi (applikature), dvohvati (Doppelgriffe), dvo-glasja (dueti) od Janse, Prilingera i Artöta.						

Franjo Kuhač's students – Croatian Music Institute Music school, in: *Annual report of the Croatian Music Institute, 1872*

Vatroslav Kolander (1848 – 1912)

- distinguished Zagreb organist, music pedagogue and concert pianist
- author of the second curriculum of the Croatian Music Institute music school

Hrvatsko pjevačko društvo „Kolo“ u Zagrebu.

Program koncerta

dne 14. studenoga 1890.

1. Smetana B.: „Moja domovina“, glashena epopeja u šest slikah. — Slika druga „Na Vltavi“. Stavka III. i IV. — Izvodi orkestar.
2. Hofbauer F. V.: „Prva četvorka“ iz ruskih ljubovnih popievakah. — Sbor.
3. Dvořák A.: „Concert“ za glasovir uz pratnju orkestra. — Glasovir udara g.lja. Anka Barbot-Krežma.
4. „Ej uhmen!“ ruska narodna popievka. — Sbor.
5. Katkić Sl.: Varijacije na narodnu popievku „S-bogom more“ brać solo uz pratnju tamburaškoga sbara. — Solo g. Milutin Farkuš.
6. Zajc pl. Ivan: „Molitva“. Velika kantata za sbor uz pratnju orkestra.
7. „* * *“ „Hrvatski napjevi“. — Orkestar.

Anka Barbot-Krežma (1859 – 1914)

- one of the authors of the fourth curriculum of the Croatian Music Institute music school
- at a concert held on 14th November 1890, Barbot-Krežma performed for the first time in Croatia the Piano Concerto Op. 33 by A. Dvořák.

1st curriculum	Franjo Kuhač	1875	<ul style="list-style-type: none"> • Damm Klavierschule • Schmitt (études) • W. A. Mozart and L. v. Beethoven (sonatas)
2nd curriculum	Vatroslav Kolander	1876	<ul style="list-style-type: none"> • M. Clementi (sonatinas) • H. Bertini (etudes) • Sonatas (?)
3rd curriculum	Milan Fabković, Vatroslav Lichtenegger, Antun Stöckl	1883	<ul style="list-style-type: none"> • Technical exercises and études: A. Schmitt, C. Czerny, F. Ries, J. B. Cramer • M. Clementi: Gradus ad parnassum • Sonatas: W. A. Mozart, L. v. Beethoven, J. Haydn, M. Clementi • Piano concertos: F. Mendelssohn-Bartholdy, J. N. Hummel • Symphonies by J. Haydn, W. A. Mozart, and L. v. Beethoven in four-hand arrangements; chamber works by W. A. Mozart, L. v. Beethoven, R. Schumann, and F. Mendelssohn-Bartholdy
4th curriculum	a) Anka Barbot-Krežma b) Emilija Makanec, Slava Proff, Olga Voršak	1895	<ul style="list-style-type: none"> • Sonatinas and rondos by W. A. Mozart, J. Haydn, L. v. Beethoven, F. Kuhlau, M. Clementi, F. X. Chwatal, R. Schumann, C. Gurlitt, R. Volkmann, and T. Kullak • Sonatas by Haydn, Mozart, and Beethoven, R. Schumann's children's sonatas • Piano miniatures by E. Grieg, F. Mendelssohn, P. I. Tchaikovsky, and F. Schubert • Piano concertos by Hummel, F. Ries, F. Mendelssohn, L. v. Beethoven, F. Chopin and R. Schumann • F. Chopin's works • F. Liszt's works • J. S. Bach: French and English suites, Italian Concerto, <i>The Well-Tempered Clavier</i>

Podravnatelj škole: p. n. gosp. Antun Švarc, učitelj guslanja i dirigent učeničkoga orkestra.

Redoviti učitelji i učiteljice: p. n. gg.

Hektor pl. Catinelli, učitelj glasovira.

Josip Eisenhuth, učitelj gudanja.

Emilija pl. Makanec, učiteljica glasovira.

Franjo Potuček, učitelj sviranja i arkivar.

Antun Stöckl, učitelj glasovira i dirigent misa u prvostolnoj crkvi.

Ida Wimberger, učiteljica pjevanja.

Izvanredni učitelji: p. n. gg.

Juraj Bauer, profesor kr. realke, učitelj talijanskoga jezika.

Vaclav Novak, profesor kr. učiteljske škole, učitelj teorije glasbe.

Namjestni učitelji i učiteljice: p. n. gg.

Josip Aldorf, učitelj za rog i trublju.

Antun Hugo Gortana, učitelj guslanja.

Ivan Hubert, učitelj za trombone i kontrabas.

Terezija Knes, učiteljica glasovira.

Podvornik: Franjo Banfić.

Pomocni podvornik: Janko Kobelšćak.

Emilija Makanec (1851 – 1933)

- the first woman employed as a piano teacher (1890) in the Croatian Music Institute music school